

Kırklareli Tarihine Işık Tutacak Bir Eser: Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası Kırklareli Vilayeti

*A Historical Publication:
Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası Kırklareli Vilayeti*

*Türkan Doğruöz**

Özet

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Sağlık Bakanlığınca ilki 1922 sonuncusu 1938 yılında olmak üzere on sekiz kitaptan oluşan Türkiye'nin Sıhhi-i ve İçtimai Coğrafyası adı altında bir dizi kitap hazırlanmıştır. Vilayetlerin Sağlık Müdürleri tarafından belli bir plan içerisinde hazırlanan bu kitaplarda Türkiye'nin sağlık sorunlarıyla beraber sosyal ve kültürel yaşantısı, anket ve monografi metotları uygulanarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Milli Mücadele Dönemi sonunda yapılan bu çalışmalarla ülkenin sorunları belirlenerek bundan sonraki politikalara yön vermek istenmiştir. Çalışmalar bizzat yerinde yapılması bakımından oldukça önemlidir. Cumhuriyetin ilk yıllarına ait bilgileri kapsayan bu kitaplardan biri de Türkiye'nin Sıhhi-i ve İçtimai Coğrafyası Kırklareli Vilayeti adlı kitaptır. Milli Mücadele döneminde iki yıldan fazla düşman işgali altında kalan Kırklareli'nin tarihi kaynaklarının çok az olduğu bir dönemine ait olan bu çalışma dikkat çekicidir. Böyle bir kitabın bulunması da bu vilayet için büyük bir şans olarak nitelendirilmelidir. Biz de bu çalışmamızla Kırklareli tarihinin ilgili dönemine ışık tutacak olan bu eserin tanıtımını yapmayı amaçladık.

Anahtar Kelimeler: Kırklareli, Türkiye Cumhuriyeti, Milli Mücadele.

Summary

The Health Department of Turkish National Assembly Government has published series of monographs (19) called Türkiye'nin Sıhhi-i ve İçtimai Coğrafyası between 1922-1938 to describe the health problems as well as other aspects of social life in each city. Each book was prepared through the Health Authority of a certain city and describes health issues and social life through using questionnaires in six sections. All these monographs were written based on field-work analyses regarding the certain city or area.

The idea behind the preparation of these monographs was to identify the problems and to make a road map for the solutions of these problems. One of these monographs is about Kırklareli. This study focuses on the description of this monograph since it is one of the few resources that describe the daily life in Kırklareli during two years of occupation.

Key words: Kırklareli, Republic of Turkey, Independence war.

* Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi - Kırklareli

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu XX. yüzyılın başlarında Trablusgarb Savaşı ile başlayan uzun ve yıpratıcı bir savaş dönemine girmiştir. Bu süreç 1912–1913 I. ve II. Balkan Savaşları, 1914–1918 I. Dünya Savaşı ile sürmüş ve nihayet 1918–1922 Milli Mücadele ile sonuçlanmıştır. Uzun süren bu savaşlar nedeni ile yurdun her köşesi harabeye dönerken, kıtlık, yoksulluk, bulaşıcı hastalıklar ve diğer sıkıntılar da baş göstermiştir. Ardı ardına gelen savaşlar Türkiye'yi her alanda çok büyük yıkımlara maruz bırakmış, halk büyük bir sefalet ve yoksulluk içinde kalmıştır. Bu dönemde Türkiye, birçok açıdan olduğu gibi sağlık açısından da kötü durumda idi. Bu sıkıntıları çok iyi bilen ve yaşayan 1920 Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti hem kısa vadede sağlık sorunlarına çözüm bulmaya hem de gelecekteki sağlık politikalarını belirlemeye öncelik verdi. İlk iş olarak da 20 Mayıs 1920 tarihinde kabul edilen üç numaralı kanun ile *Umur-ı Sıhhiye-i Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti* yani Sağlık Bakanlığını kurdu. Bu yeni bakanlık vakit kaybetmeden yurdun sağlık sorunlarını, sağlık personelini ve kurumlarını öğrenmek; nüfus ve ekonomik potansiyelini belirlemek ve üretim imkânları hakkında bilgi sahibi olmak amacıyla çalışmalara başladı. Bunun için de vilayetlerdeki sağlık müdürlerini görevlendirdi ve görev yaptıkları bölgeye ait bilgileri derleyip Ankara'ya göndermelerini istedi. Vilayet Sağlık Müdürleri tarafından Ankara'ya gönderilen raporlar, Dr. Rıza Nur Bey'in¹ vekâleti döneminde *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası* başlığı altında hazırlandı. Toplam on sekiz vilayet için hazırlanıp basılan kitaplardan ilk on yedi kitap Arap Harfleri diğeri Latin Harfleri ile yayınlandı. Düşmana karşı verilen mücadele nedeniyle kaynakların sınırlı olduğu 1919–1925 yıllarına ait bilgileri içeren bu kitaplar Milli Mücadele dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Anadolu ve Trakya coğrafyasının genel durumuyla ilgili verdiği değerli bilgiler nedeniyle özel bir öneme sahiptir.

Belirli bir plan dâhilinde ilgili vilayetlerde bizzat bulunan devlet görevlilerince bölgede yapılan araştırmalar sonucunda hazırlanan kitaplarda, sağlıkla ilgili bilgilerin dışında, vilayetlerin coğrafya, idari yapı, folklor, nüfus, eğitim, tarım, iktisat, hayvancılık açısından durumları değerlendirilmiştir. Ayrıca vilayetler; konuşulan diller, kıyafetler, geçim kaynakları, gelenek ve görenekler, sağlık ve eğitim kurumları, doğum ve ölüm oranları, bulaşıcı hastalıklar, akıl ve sinir hastalıkları gibi açılardan da incelenmiştir. *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası* başlığı ile yayınlanan kitaplardan Çatalca, Gaziantep, Kırşehir, Niğde, Sinop Vilayetlerine ait olanlar günümüz Türkçesi ile yayınlanmıştır. Ankara, Gelibolu, Hamidabad (Isparta), Menteşe (Muğla) vilayetleri hakkında bilgi veren çalışmalar da yapılmıştır².

¹ 1887'de Sinop'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Sinop İptidai Mektebi, Sinop Rüştüyesi ve İstanbul Soğukçeşme Askeri Rüştüyesi'nde tamamladıktan sonra Kuleli Askeri İdadisinden mezun oldu. 1895 yılında kaydolduğu Askeri Tıbbiye Mektebi'nden 1901'de Tabip Yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu. II. Meşrutiyetin ilanı ile İttihat ve Terakki Fırkası Sinop milletvekili olarak Osmanlı Mebusan Meclisine katıldı. İstanbul'un işgalinden sonra Ankara'ya giderek TBMM'nin açılışında hazır bulundu. 1920'de Maarif Vekilliği, 1921'de Sıhhat Vekilliği görevlerinde bulundu. Lozan Konferansı'nda ikinci delegeydi. 8 Eylül 1942'de İstanbul'da vefat etti. **Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919–1923**, Cilt III, TBMM Vakfı Yayınları No: 6, Ankara 1995, s. 868–869; **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, Cilt:2, 1941–1960, İstanbul 2003, s. 27.

2. 1. Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Sinop Sancağı, Sinop Sancağı Müdürü Doktor Mehmed Said, Ankara, Öğüt Matbaası, 1338 (1922).

2. Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Niğde Sancağı, Niğde Sancağı Müdürü Doktor Mahmud Hayri, Ankara, Öğüt Matbaası, 1338 (1922).

3. Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Hamid Abad (Isparta) Sancağı, Doktor Besim Zühdi, Ankara, Öğüt Matbaası, 1338 (1922).

4. Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Zonguldak Sancağı, Doktor Abdullah Cemal, Ankara, Öğüt Matbaası, 1338 (1922).

Eserlerin bir kısmı harita, kroki, plan, şema, grafik, cetvel ve yazılı bilgilerden daha değerli olabilen bazı fotoğraflar da içermektedir.

Yukarıda belirttiğimiz kitaplardan biri de *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası Kırklareli Vilayeti*'dir. 1924–1927 yılları arasında Kırklareli Sağlık Müdürü olarak görev yapan Doktor Ahmet Hamdi Bey³ tarafından hazırlanan bu kitap 1925 yılında Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti yayını olarak İstanbul Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketine bastırılmıştır. Kırk beş sayfa olarak hazırlanan kitabın sonunda bir de Kırklareli haritası bulunmaktadır.

Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası Kırklareli Vilayeti

Ahmet Hamdi Bey'in hazırladığı bu eser, Kırklareli Vilayeti Merkez Kazası ile diğer kazalar; Lüleburgaz⁴, Babaeski⁵, Pınarhisar⁶, Vize ve Demirköy'ün Cumhuriyetin ilk yıllarındaki durumunu gözler önüne sermektedir. *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası* dizisinde yayımlanan kitaplar incelendiğinde altı bölümden oluştukları ve belli bir plana göre düzenlendikleri görülmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında Kırklareli Vilayetinin genel durumunu birinci ağızdan anlatan bu çalışmanın bölümleri ve içerikleri ile ilgili bilgiler sırası ile aşağıdaki gibidir.

5. Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Ankara Vilayeti, Doktor Muslıhiddin Safvet, İstanbul, Hilal Matbaası, 1925.

6. Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Kırkilise “Kırklareli” Vilayeti, Doktor Ahmed Hamdi, İstanbul Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, 1341 (1925).

7. Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Gelibolu Vilayeti, Doktor Fahri Cemal, İstanbul, Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, 1341 (1925).

8. Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Urfa Vilayeti, Doktor Şefik Arif, İstanbul, Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, 1341 (1925).

9. Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Çatalca Vilayeti, Doktor Mehmed Ali, İstanbul, Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, 1341 (1925).

10. Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Kırşehir Vilayeti, Doktor İbrahim İsmail, İstanbul, Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, 1341 (1925).

11. Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Kengiri Vilayeti, Doktor Raif, İstanbul Hilal Matbaası, 1926. Bkz. Osman Gümüşçü, “Millî Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, sayı: 45, cilt: XV, Ankara: Kasım 1999, s. 939–968.

³ Kırklareli Sağlık Müdürlüğüne Ahmet Hamdi Beyin tayini; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tarih: 2/6/1924, Sayı: 6/2219, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 5.16..3.; Ahmet Hamdi Beyin 1924 yılından 1927 yılına kadar Kırklareli'nde görev yaptığını Salnamelerden öğreniyoruz. TC Devlet Salnamesi (1925–1926) İstanbul Matbaa-i Amire 1926, s.706; T.C. Devlet Salnamesi 1927–1928, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından: 3, Devlet Salnamesi Matbuat-ı Müdüriyet-i Umumiyesi (1927–1928) Tertip ve Neşir Eden Matbuat-ı Müdüriyet-i Umumiyesi İstanbul Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaası 1928, s.1035.

⁴ Lüleburgaz (Lülebergos-Çatalburgazı); 1891'de Edirne Vilayeti Kırkilise Sancağına bağlı kaza; 1924'de Kırklareli'ne bağlı kaza olmuştur. Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Nu:21, Ankara, 2006, s.178.

⁵ Babaeski (Baba-yı Atık); 1891'de Edirne Vilayeti Kırkilise Sancağına bağlı bir kaza iken 1924 yılında Kırklareli'nin vilayet olması üzerine yapılan yeni idari bölünmede Kırklareli'ne bağlı bir kaza olmuştur. Bkz. *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, s.178.

⁶ Pınarhisar; 1865'de Edirne Vilayeti Kırkilise Sancağına bağlı bir nahiye; 1926'da Kırklareli'ne bağlı nahiye; 1953 yılında Kırklareli'ne bağlı kaza olmuştur. Bkz. *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, s. 418.

Birinci Bölüm

Kitabın tümünde yer alan altı tabloda dört tanesinin de bulunduğu birinci bölüm kitabın en uzun kısmı olup on üç sayfadan oluşmaktadır. Vilayetin doğal koşulları, tarım ürünleri, hayvancılığı anlatılırken birden idari bölünme gibi farklı konulara geçilmesi bölümün uzun olmasına neden olmuştur. Birinci bölüm ve diğer bölümlerde de göreceğimiz gibi vilayette olmadığı veya yetişmediği halde bazı ürünlere ve mıntikalara bu bölüm içinde de yer verilmiş; fakat başlık altları boş bırakılmıştır. Bu durum da kitap planının Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanarak ilgili vilayetlerin Sağlık Müdürlüklerine gönderildiği düşüncesini uyandırmıştır. Örneğin Kırklareli Vilayetinde olmadığı halde pamuk, keten kendir ziraatı ile ilgili başlıklara yer verilmesi ve yine göl, bataklık, kaplıcalar ve tuzlalar bulunmamasına rağmen kitapta bu gibi başlıkların bulunması bizi bu sonuca götürmüştür.

Kırklareli Vilayetinin hududu, enlem ve boylamı, dağlar ve yükseklikleri, akarsuları, madenleri, ormanları, ziraatı, evcil ve vahşi hayvanları, idari bölünüşü gibi başlıklar bölümün önemli konularıdır. 1923 yılına ait ilk tabloda Kırklareli Vilayeti Merkez Kaza ile Babaeski, Lüleburgaz, Pınarhisar, Vize ve Demirköy Kazalarında yetiştirilen hububat (buğday, arpa, çavdar, yulaf, burçak, darı, mısır, susam, nohut, fasulye, mercimek) miktarları yer almaktadır. Örnek teşkil etmesi bakımından aşağıdaki tabloda hububat miktarlarının kazalara göre sıralanışı yer almaktadır.

Ayrıca bu hububatların dışında yörede son zamanlarda Selanik ve Drama çevresinden gelen göçmenler örnek alınarak tütün yetiştirilmeye başlandığı belirtilmiş ve yetiştirilen tütün miktarları hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümdeki ikinci tablo ise vilayet dâhilinde beslenen kümes hayvanlarının (tavuk, hindi, kaz, ördek) miktarını yine kazalara göre göstermektedir. Vilayette beslenen küçükbaş (koç, koyun, kuzu, keçi, teke, oğlak) ve büyükbaş hayvan (koşum öküzü, inek, boğa, tosun, buzağı, koşu mandası, boğa, manda ineği, malak, koşum beygiri, aygır, kısırak, tay, merkep) sayıları üçüncü tablodadır. Birinci bölümün son tablosu olan dördüncü tablo vilayetin idari bölünüşünü anlatmakta olup kazalarının nahiye ve köy adedini aşağıdaki gibi göstermektedir.

1923 Yılı Kırklareli Vilayeti Hububat Üretiminin Kazalara Göre Dağılımı						
	1	2	3	4		6
Buğday	Lüleburgaz	Kırklareli	Babaeski	Pınarhisar	Vize	Demirköy
Arpa	Kırklareli	Babaeski	Pınarhisar	Lüleburgaz	Vize	Demirköy
Çavdar	Babaeski	Kırklareli	Pınarhisar	Lüleburgaz	Vize	Demirköy
Mısır	Babaeski	Kırklareli	Lüleburgaz	Pınarhisar	Vize	Demirköy
Fasulye	Kırklareli	Babaeski	Lüleburgaz	Pınarhisar	Vize	Demirköy

Kırklareli Vilayeti 1923 Yılı İdari Bölünüşü		
Kazanın İsmi	Nahiye Adedi	Köy Adedi
Kırklareli Merkez Kaza	5	27
Babaeski Kazası	2	46
Lüleburgaz Kazası	1	37
Vize Kazası	2	26
Pınarhisar Kazası	---	19
Demirköy Kazası	2	24
Toplam	12	211

İkinci Bölüm

Üç sayfa olan ikinci bölüm kitabın en kısa bölümlerinden biridir. Kırklareli Vilayetinin iklimiyle ilgili olarak; mevsimlere göre hava değişiklikleri, sıcaklık dereceleri, metre kareye düşen yağmur miktarları dönemin ziraat memurluğunca tutulan kayıtlara göre değerlendirilmiştir. İkinci bölümün sonunda üçüncü bölüme hazırlık niteliğinde Kırklareli Vilayeti nüfus bilgileri ırk ve dine göre (Türk, Arnavut, Boşnak, Pomak, Çerkez, Bulgar, Musevi, Kıpti Müslim) kadın ve erkek nüfus olarak beşinci tabloda verilmiştir. Buna göre Kırklareli Vilayetinin nüfusu 79.895 kişi olup kazalara göre nüfus dağılımı aşağıdaki gibidir.

Kırklareli Vilayeti 1923 Yılı Nüfus Dağılımı	
Kaza İsmi	Nüfusu
Kırklareli Merkez Kaza	24.085
Babaeski Kazası	17.676
Lüleburgaz Kazası	13.047
Vize Kazası	12.651
Pınarhisar Kazası	10.642
Demirköy Kazası	1.794

Üçüncü Bölüm

On sayfadan oluşan üçüncü bölümde ilk olarak vilayetin ırk ve dine göre nüfus bilgileri verilmiştir. Daha sonra burada konuşulan diller, insanların giyim tarzı ve yaşantısı, yörenin sanayi, halkın tıbbı karşı tavrıyla itikatları, gelenek görenekler vilayette kabul gören ahlâk kuralları ve maarifin durumu alt başlıklar halinde verilmiştir.

İkinci bölümde sadece tablo olarak gösterilen nüfus bilgileri ile konuşulan diller bu bölüm başında yazıya dökülerek verilmiştir. Buna göre vilayetin genel nüfusunun %97.34'ü İslam, %0.83'ü Bulgar, %1,2'si Musevi idi. İslamların da %83.28'i Türk, %3,3'ü Arnavut,

%2,1'i Boşnak ve %9,2'si Pomak'tı. Vilayet dâhilinde yaşayan halkın giyim tarzı, kadın ve erkek giyimi olarak, şehir ve köylerdeki yaşama göre anlatılmıştır. Yazarın "*Maalesef son zamanlarda halk tarafından yerli mallara rağbet gösterilmemekte ve Avrupa'nın süslü; fakat kıymetsiz, çürük kumaşları yavaş yavaş köylere de sokulmaktadır*" ifadesi dikkate değerdir. Dönemin sanat dalları ve meslekleri sanayi başlığı altında anlatılmıştır. Bunlar terzi, kasap, kuyumcu, marangoz, berber, aşçı, tabip, dava vekili, eczacı, dişçi, saatçi, helvacı gibi günümüzde de yer alan meslekler olduğu gibi nalbant, dülger, demirci, şişeci, sirkeci, değirmenci, saraç, yemenici ve kunduracı gibi artık unutulmaya yüz tutan sanat dallarıdır. Uzun süren savaş yılları ve işgaller sırasında vilayette genel ahlakın bozulduğunu gözlemleyen yazar *Ahlak* başlığı altında ailelerin çocukları ile daha fazla ilgilenmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü özellikle bu dönemde fuhuş yaygınlaşmış dahası frengi hastalığı artış göstermişti. Buna bağlı olarak da yazar köy ve şehirlerdeki aileleri uyararak çocuk yetiştirmede üzerlerine düşen görevleri hatırlatmıştır.

Maarif ile ilgili kısımda vilayetteki okullar ve öğretmenler hakkında bilgi verilmiştir. Vilayetin maarife verdiği önem üzerinde durulmuş ve Kırklareli'nin maarif konusunda Trakya vilayetleri arasında birinci sırada yer aldığı anlatılmıştır. Yazarın aşağıdaki düşüncelerinden bu durum daha iyi anlaşılacaktır. "*Halk maarifin kıymet ve yüceliğini bilmekte ve bu hususta bütün varlığını göstermektedir. Buna bir örnek olmak üzere yakılmış yıkılmış ve bütün yoksulluklar içinde çarpınmış olan on hanelik bir köy halkı bir gazeteye abone olarak bunu kendi aralarında okumak ve anlamayı vazife edinmektedirler. Vilayetin eğitim-öğretime verdiği önem meclisin tanzim ve mevki-i icraya koyduğu bütçe ile de anlamak kabildir. "110" bin liralık varidat-ı umumiye'nin "70" bin lirasını maarife tahsis eden bir muhit için "münevver" sınıfı tabiri fazla değildir. Muallim bulmak için bütün kuvvetleriyle çalışan memleket gençliği bir taraftan da darül-muallimin ve darül-mualimata yirmi, yirmi beş çocuk sevk etmekle İstanbul programını ihzar ediyorlar; öyle ki bu seneki vilayet meclis-i umumiyesi her şeyden ziyade maarifle alakadar olmuştur. Vilayetin, çok parlak olan mazi-i maarifini istihsale her şeyden fazla azim etmiş görünüyor. Memleketin maarifle alakadar şahsiyetleriyle, ale-l-umum yalnız münevverleri, eski devirlerin verdiği bir zihniyetle hala birçok müessesat-ı taliyenin yalnız Edirne'de açılmış bulunmasından ve kendilerinin bu nimetlerden mahrum edildiklerinden her fırsatta şikâyet etmektedirler.*" Maarif hakkında kuvvet ve katıyetle denilebilir ki Kırklareli maarif hususunda Trakya vilayetleri arasında birinci dereceye ihraz edebilecektir."

İtikatların ve inanışların anlatıldığı son kısımda yerli ve batıl inançlara yer verilmiştir. Yazarın, "*Vilayet halkı şeytan, peri, cin gibi şeylere inandığı gibi türbe ve tekkeye de son derece rağbet ve itina göstermektedir*" dediği Kırklareli Vilayeti dâhilinde Muradiye Baba, Kaygusuz Baba, Helva Baba, Çömlek Baba, Gül Baba, Hamza Baba, Ariz Baba, Bin Bir Oklu Ahmet Baba, Balaban Baba, Hıdır Baba ve Mahya Baba gibi türbe ve tekkelerin bulunması bu düşüncesinde ne kadar haklı olduğunu ortaya koymaktadır. Yöreyle ait gelenekler içinde önemli bir yeri olan düğün adetleri *Düğün merasimi*, *Perşembe günü*, *Zıfaf Gecesi* başlıkları altında anlatılmıştır. Eğitime ve öğretime bu kadar önem verilen bir yerde halkın gerek cahillik gerekse batıl inanışların etkisi altında tıbbı ve ilaçlara karşı güvensiz olması ilginçtir. Buna en iyi örnek yazarın aşağıdaki açıklamalarıdır. "*Bir kişi sarılık olduğu zaman derhal berbere koşarlar dilinin altından kan aldırırlar veya alından ustura ile iki üç yerinden çizdirirler iyileşme süresi üç, dört gündür diye beklerler eğer iyileşmezse ondan sonra doktora götürürler.*"

Dördüncü Bölüm

Bu bölümde Kırklareli Vilayetindeki hastane, eczane, dispanser, okul, medrese, otel, han, hamam sayıları ve özellikleri önemli bir yer tutar. Ayrıca fabrikalar, binaların mimari tarzı, kamu binaları, kabristanların yeri ve durumları, içilen suların durumu gibi alt başlıklar da bulunur. *Hastaneler* başlığı altında Kırklareli Vilayeti dâhilindeki hastanelerin kadrosu, bölümleri ve laboratuvarları hakkında bilgi verilmektedir. Eczane olarak sadece Kırklareli Merkez Kazada bulunan üç eczane ile Pınarhisar'daki bir eczanenin kurucuları ve özellikleri hakkında açıklama yapılmıştır. *Okullar ve Medreseler* başlıklı bölümde Kırklareli Vilayeti dâhilindeki okulları ve öğrenci sayılarını gösteren altıncı ve kitabın son tablosu yer almıştır. Tabloya göre Kırklareli Merkez'de on altı, Babaeski'de dokuz, Lüleburgaz'da dokuz, Vize'de altı, Pınarhisar'da on üç ve Demirköy'de de bir okul olmak üzere vilayet dâhilinde toplam kırk üç okul vardır. Bu sayılara ek olarak da en kısa zamanda elli okulun açılacağı bilgisi verilmektedir. Ayrıca vilayet dâhilinde medrese olmadığı da belirtilmiştir. Vilayette bulunan otel, han ve hamamların özellikleri ile beraber yerlerinin anlatıldığı bölüm dikkat çekicidir. Otel sayısı azdır daha çok hanlar vardır ve hemen hemen hepsinde birer ahır ve kahvehane bulunmaktadır. Vilayeteki mimari tarzın özellikleri köylere ve şehre ait olmak üzere ayrı ayrı anlatılırken buralarda bulunan kamu binaları tek tek listelenmiştir. Buna bir örnek olarak Kırklareli Merkez Kazayı gösterirsek 1923 yılında burada hastane, Jandarma binası, Belediye binası, Sağlık Müdürlüğü binası, Fetvahane, Yeni Kışlalar, Askeri Hastane, kız ve erkek okulları ile henüz tamamlanmamış olan Çocuk Yuvası ve Askeri Gazino vardır. Müslüman, Rum ve Yahudi kabristanlarının anlatıldığı bölüm içilen sular ve bu suların özellikleri ile son bulmaktadır.

Beşinci Bölüm

Dönemin hastalıkları hakkında bilgilerin verildiği beşinci bölüm altı sayfadan oluşmaktadır. Dağlık ve ormanlık bir alanda bulunması havadar, bataklıklardan ve rutubetten uzak olması nedeni ile Kırklareli Vilayetinde çok fazla hastalık görülmemektedir. Genellikle mevsimine göre sıtma, çiçek, difteri önde gelen hastalıklardır. Ayrıca zaman zaman da malarya, lekeli humma, kolera salgını olmuştur. Özellikle köylerdeki cehalet, doktora ve ilaca karşı duyulan güvensizlik hastalıkların tedavisini zorlaştırmaktadır.

Altıncı Bölüm

Kırklareli Vilayetinin düşman işgali altında bulunduğu 1920,1921 ve 1922 yıllarına ait nüfus kayıtlarının bulunmadığı belirtilen altıncı ve son bölüm bir sayfadan oluşmaktadır. 1923 yılı doğum ve ölüm sayıları Sağlık Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre verilmiştir. Sağlıklı nüfus bilgilerine ancak 1923 yılı sonunda ulaşılabileceği belirtilen son bölüm malarya bölgesi genel haritasından söz edilmesine rağmen sadece Kırklareli Vilayeti haritası ile tamamlanmıştır.

Sonuç

Yirminci yüzyılın başlarında birbirini takip eden savaşlar Türkiye'yi her alanda çok büyük yıkımlara maruz bırakmış, halk büyük bir sefalet ve yoksulluk içinde kalmıştır. Milli Mücadele sonunda halkın içinde bulunduğu durumu tespit etmek ve sıkıntılarına çare bulmak amacı ile Sağlık Bakanlığı Türkiye genelinde bir çalışma başlatmıştır. Kitap olarak hazırlanan bu çalışmalardan şu anda sadece on sekiz kitabın mevcut olması Sağlık Bakanlığın davetine

bazı vilayetlerin cevap vermediğini ya da yapılan çalışmaların büyük bir kısmı basılamadığını göstermektedir. Basılan kitaplar içinde Milli Mücadele Döneminde iki yıldan fazla düşman işgali altında kalmış olan Kırklareli Vilayetine ait kitap da bulunmaktadır. Kırklareli ile ilgili olarak yapılan bu çalışma sayesinde vilayetin hem savaş sonrası idari, iktisadi, kültürel durumu ve sosyal yapısı ortaya konulmuş hem de bundan sonra ki sıkıntıları için çözüm planları yapılabilmektedir. Milli Mücadele Dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kırklareli'nin genel durumunu birinci ağızdan ve yerinde yapılan incelemelerle anlatan bu çalışma, her türlü kaynağın az olduğu bir dönemde hazırlandığı için, verdiği değerli bilgiler açısından özel bir öneme sahiptir. *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası Kırklareli Vilayeti* adlı kitapta yer alan altı bölüm tek tek incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Kitabın birinci bölümünde öncelikle tarım ile ilgili rakamsal değerler bir tablo halinde okuyucuya sunulmuştur. Bu konuda verilen rakamlara göre 1923 yılında Kırklareli Vilayetinde yetiştirilen hububatın Kırklareli Merkez ve Babaeski'de yoğunlaştığı gözlenmiştir. Bunları Lüleburgaz ve Pınarhisar takip etmiş, Vize ile Demirköy'de bütün hububat ürünlerinden az miktarlarda yetiştirildiği tespit edilmiştir. Tarihte bir dönem üzüm bağları şehri anlamına gelen *Lozangrat* adı ile de anılan ve bir buçuk milyon kilodan fazla yalnız şarap ihracatı yapan merkez kaza Kırklareli'nde; gerek üzüm bağlarında görülen hastalıklar gerekse savaş dönemlerindeki bakımsızlık nedeni ile bu yıllarda üretim ancak dört yüz ile beş yüz kiloya düşmüştür. Kayın, gürgen, meşe, akçaağaç, dişbudak, kavak gibi ağaç çeşitlerinin bulunduğu ormanları ile orman bakımından zengin vilayetlerden biri olan Kırklareli Vilayetinde Milli Mücadele sırasında 291.000 hektar olan orman alanı Yunanlıların bölgeden çekilirken ağaçları keserek Yunanistan'a götürmeleri sonucunda %70 oranında azalmıştır. Ormanların şimdiki durumlarına bakılınca günümüze kadar yapılan tahribatın boyutlarının büyüklüğü ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu dağlık ve ormanlık arazide o dönemde yaşayan tavşan, karaca, geyik, tilki, sansar, porsuk, yer köpeği, kunduz gibi hayvanlar da artık bulunmamaktadır. Hayvancılık konusunda bilgiler verilirken bölümün ikinci tablosunda Kırklareli Merkez ve diğer kazalardaki kümes hayvanlarının; üçüncü tabloda da küçükbaş ve büyük baş hayvanların sayıları verilmiştir. İlçelerde beslenen hayvan sayılarının tek tek verilmesi incelemelerin bizzat yerinde yapıldığı kanaatini uyandırmaktadır. Buna göre vilayet dâhilinde beslenen küçükbaş hayvanlar sayılarının fazlalığına göre sırası ile kuzu, koyun, keçi ve koçtur. Büyük baş hayvanlardan ise dönem içinde en çok ihtiyaç duyulan koşum öküzü, koşum mandası ve koşum atı ilk sıraları olmak üzere inek, merkep ve mandadır. 1923–1924 yıllarında Kırklareli Vilayetinin idari bölünüşü dördüncü tabloda yer almıştır. Kazaların ve bunlara bağlı köy sayılarının verilmesi bakımından bu tablo önemlidir. Buna göre en fazla köyü bulunan yer Babaeski'dir. Bunu sırası ile Lüleburgaz, Merkez Kaza, Vize, Demirköy ve Pınarhisar takip etmektedir. Ayrıca Kırklareli Merkez, Babaeski, Lüleburgaz ve Vize kazalarının mahalle isimlerinin de verilmiş olması, günümüz mahalle isimleri ile karşılaştırma yapma olanağını bize sağlamaktadır. Özellikle Kırklareli Merkez Kaza ve Lüleburgaz'da yer alan; fakat bu gün bulunmayan Rum, Bulgar ve Musevi Mahallelerinin sayıları dikkat çekicidir. Mahalle isimlerinin verildiği örnekte olduğu gibi kitabın bazı tablolarında bütün ilçelere yer verilmemiştir. Kitabın en kısa bölümlerinden biri olan ikinci bölümde Kırklareli'nde bulunmayan; fakat büyük ihtimalle Sağlık Bakanlığından gelen plana uymak için yer verildiği düşünülen başlıklar (kaplıcalar, bataklıklar, tuzlalar, madenler) bulunmaktadır. Bölümde vilayetin iklim özellikleri anlatılırken konu sonunda bölüm ile pek alakalı olmayan bir tabloya yer verilmiştir. Bu da Kırklareli Vilayetinin ırk ve dine göre kadın ve erkek nüfus bilgilerinin verildiği beşinci tablodur. Tablonun bu bölümde yer almasına rağmen nüfus konusunun bir

sonraki bölümde anlatılması tablonun konuya hazırlık olarak bir önceki bölümde verilmiş olabileceği düşüncesini uyandırmaktadır.

Üçüncü bölümde verilen Kırklareli Vilayetinin nüfus bilgilerine göre 1923 yılında Kırklareli Vilayetinin nüfusunun büyük bir kısmı İslam'dır. İslam halkın en büyük miktarı da Türklerdir. Türkleri de yoğunluk sırasına göre Pomaklar, Arnavutlar ve Boşnaklar takip etmektedir. Vilayette İslam halkın yanı sıra Musevi ve Bulgar nüfusta bulunmaktadır. Kırklareli yaşantısının gözler önüne serildiği bu bölüm yöresel halk kültürü açısından oldukça kıymetli bilgiler içermektedir. Konuşulan diller, yöresel kıyafetler, yöresel gıda ve yemekler ile geçim kaynaklarının yanı sıra bölüm içinde yaşamın bir parçası olan eğitim ve öğretime de yer verilmiştir. Yazarın üçüncü bölüm içindeki eğitim ve öğretimle ilgili açıklamalarından sonra günümüzde de Kırklareli Vilayetinde eğitime verilen önemin ve başarının bir tesadüf olmadığı daha iyi anlaşılmıştır.

Dördüncü bölümde sözü edilen hastane, eczane, dispanser, otel, han ve hamamlar ile özellikle bu gün izlerini bile bulamadığımız sadece isimleri ile yetindiğimiz kamu daireleri hakkında verilen bilgiler dönem tarihi için çok önemli kaynak niteliğindedir. Bu bölüm içinde yer alan ve Kırklareli Vilayetindeki okul ve öğrenci sayılarını gösteren altıncı tablo aynı zamanda kitapta yer alan son tablodur. Okullar ile ilgili olarak verilen bu bilgiler yukarıda anlatılan eğitim ve öğretim konusunu destekleyici niteliktedir. Dönemin hastalıklarının anlatıldığı beşinci bölümde kolera, verem, difteri, frengi gibi o zamanın öldürücü ve bulaşıcı hastalıkları ile bu gün artık isimleri bile unutulmuş olan lekeli humma, malarya ve çiçek hastalığı hakkında bilgiler verilmiş Kırklareli Vilayetinde görüldükleri yerler anlatılmıştır. Kitabın altıncı bölümünde yazar 1920–1921 ve 1922 yıllarına ait nüfus bilgilerinin Yunan işgali sırasında yakıldığını belirterek kesin nüfus bilgilerinin de ancak 1923 yılı sonunda açıklanabileceğini yazmıştır. Bölümlerde verilen nüfus bilgilerinin nereden alındığı kitapta belirtilmemiştir. Bu yüzden verilen sayılarda kesinlik yoktur; fakat yine de bizi vilayet nüfusu hakkında bilgilendirmektedir. Tablolardaki sayıların kesin olmamasında Kırklareli'nin Edirne Vilayetinden yeni ayrılmış olmasının rolü büyüktür. Kısaca bilgi vermeye çalıştığımız *Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası Kırklareli Vilayeti* adlı kitap birinci dereceden kaynak teşkil etmektedir. Bu dönem için Türkiye genelinde hazırlanan az sayıdaki kaynak arasında böyle bir çalışmanın bulunması Kırklareli için bir şans olmuştur. Önemli bir başvuru kaynağı niteliğindeki bu çalışma Kırklareli kent tarihi ile ilgili çalışmalarda mutlaka incelenmesi gerekli bir eser niteliğindedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Vesikaları:

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tarih: 2/6/1924, Sayı: 6/2219, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 5.16..3.

Salnameler:

1925–1926 T.C. Devlet Salnameleri

1927–1928 T.C. Devlet Salnameleri

Kitap ve makaleler:

Abdullah Cemal, *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Zonguldak Sancağı*, Ankara 1338 (1922).

Ahmed Hamdi, *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Kırklareli Vilayeti*, İstanbul 1341 (1925).

Besim Zühdi, *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Hamid Abad (Isparta) Sancağı*, Ankara 1338 (1922).

Fahri Cemal, *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Gelibolu Vilayeti*, İstanbul 1341 (1925).

Gümüşçü, Osman, “Millî Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, sayı: 45, cilt: XV, Ankara: Kasım 1999, sayfa: 939–968.

İbrahim İsmail, *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Kırşehir Vilayeti*, İstanbul 1341 (1925).

Mehmed Ali, *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Çatalca Vilayeti*, İstanbul 1341 (1925).

Mahmud Hayri, *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Niğde Sancağı*, Ankara 1338 (1922).

Mehmed Said, *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Sinob Sancağı*, Ankara 1338 (1922).

Muslıhiddin Safvet, *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Ankara Vilayeti*, İstanbul 1925.

Raif Bey, *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Kengiri Vilayeti*, İstanbul 1926.

Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Ankara 2006.

Şefik Arif, *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Urfa Vilayeti*, İstanbul 1341 (1925).